

LIBRIS

We know
books

MARCEL
PROUST

•
*În căutarea
timpului pierdut*

ÎN PARTEA DINSPRE SWANN

Volumul I

O NOUĂ TRADUCERE
DIN LIMBA FRANCEZĂ DE

CRISTIAN
FULAȘ

CARTIER

Cuprins

Despre autor	7
Despre traducător	11
Nota traducătorului	13
PARTEA I. Combray	23
PARTEA A II-A. O iubire a lui Swann	261
PARTEA A III-A. Nume de locuri: numele	513

I

Mult timp, m-am culcat devreme. Uneori, abia stinsă lumânarea, ochii mi se-nchideau atât de repede încât nu aveam nici măcar timp să-mi spun: „Adorm”. Și, o jumătate de oră după aceea, mă trezea gândul că era vremea să încerc să adorm; voiam să așez deoparte cartea pe care credeam că încă o mai țineam în mâini și să suflu în lumânare; în somn, nu încetasem să gândesc la ceea ce tocmai citisem, dar reflecțiile mele luaseră o turnură ușor particulară; mi se părea că eu însumi eram subiectul despre care vorbea lucrarea: o biserică, un cvartet, rivalitatea dintre Francisc I și Carol Quintul*. Această convingere supraviețuia câteva secunde trezirii mele; nu-mi șoca rațiunea, ci apăsa asupra ochilor mei asemenea unor solzi și-i împiedica să realizeze că sfeșnicul nu era aprins. Apoi începea să-mi devină ininteligibilă, ca gândurile dintr-o existență anterioară după metempsihoză; subiectul cărții se îndepărta de mine, eram liber să-l urmez sau nu; curând îmi recăpătam vederea și eram destul de uitmit să descopăr în jurul meu un întuneric dulce și odihnitor pentru ochii mei, dar poate în mai mare măsură pentru spiritul meu, căruia i se revela ca un lucru fără cauză, neclar, ca un lucru cu adevărat obscur. Mă întrebam ce oră putea fi; auzeam șuieratul trenurilor care, mai îndepărtate sau mai apropiate, asemenea cântecului unei păsări într-o pădure ce revelează distanța, îmi descria în minte întinderea câmpului

* Probabil, o aluzie la cartea lui François Mignet: *Rivalité de François Ier et de Charles Quint* (Paris, Didier, 1875).

pustiu pe care călătorul goneste spre stația următoare; iar micul drum de țară pe care-l urmează îi va fi gravat în memorie de emoția pe care o datorează locurilor noi, acțiunilor neobișnuite, pălăvrăgelii recente și cuvintelor de adio sub lampa străină care încă-l urmează în tăcerea nopții, ca și de așteptata blândețe a întoarcerii acasă.

Îmi sprijineam cu gingășie obrazul de netedele fețe ale pernei care, pline și proaspete, seamănă cu obrajii copilăriei noastre. Scăpăram un băț de chibrit pentru a-mi verifica ceasul. În curând, miezul nopții. Momentul când bolnavul, obligat să plece în călătorie și trebuind să doarmă într-un hotel necunoscut, trezit de o criză, se bucură întrezărind pe sub ușă o rază de ziuă. Ce fericire, e deja dimineață! Dintr-o clipă într-alta servitorii vor fi treziți, va putea să sune, îi vor sări în ajutor. Speranța de a-și găsi alinarea îi dă curajul de a suferi. Tocmai i s-a părut că auzea pași; pașii se apropie, apoi se îndepărtează. Și raza de lumină care era sub ușa lui a dispărut. E miezul nopții; gazul va fi stins; ultimul servitor a plecat și va trebui să rămână singur toată noaptea, suferind fără posibilitatea vreunui remediu.

Adormeam la loc și uneori nu mă trezeam decât scurt, pentru o clipă, suficientă pentru a auzi trosniturile organice ale lemnăriei, pentru a deschide ochii și a fixa caleidoscopul întunericului, a percepe, grație unei străluciri trecătoare a conștiinței, somnul în care erau scufundate mobilele, camera, totul din care eu nu eram decât o mică parte și cu a cărei amorteală aveam să mă contopesc foarte repede. Sau poate că în somn mă întorsesem fără niciun efort la o vârstă pentru totdeauna încheiată a vieții mele primitive, regăsită ca atare în fricile mele de copil, ca aceea în care unchiul meu

mă trăgea de bucle și care împlânzise ziua – data începutului unei noi ere pentru mine – în care fuseseră tăiate. Uitasem de acel eveniment în timpul somnului, îi regăseam amintirea imediat ce reușisem să mă trezesc pentru a scăpa din mâinile unchiului meu, dar ca măsură de precauție mi-am înfășurat capul în pernă pe de-a-ntregul înainte de a mă re-întoarce în lumea viselor.

Uneori, așa cum Eva s-a născut din coasta lui Adam, în timpul somnului o femeie se naștea în mine dintr-o poziție greșită a coapsei. Iscată din plăcerea pe care mă pregăteam să o gust, îmi imaginam că ea era cea care-mi oferea respectiva plăcere. Corpul meu, care în corpul ei își simțea propria căldură, voia să i se alătore și mă trezeam. Restul oamenilor îmi păreau destul de îndepărtați în comparație cu această femeie pe care o părăsisem abia de câteva clipe; obrazul meu încă simțea căldura sărutului ei, corpul încă îmi tresălta sub greutatea ei. Dacă, așa cum se întâmpla uneori, avea trăsăturile unei femei pe care o întâlnisem în viața reală, aveam să mă dedic în întregime aceluși scop: să o regăsesc, asemenea aceluia care pleacă într-o călătorie pentru a vedea cu proprii ochi un oraș mult dorit și își imaginează că există vreo realitate în care pot trăi farmecul unui vis. Treptat amintirea ei se estompa, o uitasem pe fata din vis.

Un om care doarme ține-n cerc în jurul lui firul orelor, ordinea anilor și a lumilor. Le consultă din instinct la trezire și într-o singură secundă citește în ele locul pe care-l ocupă pe pământ, timpul care s-a scurs până la trezirea lui; dar ordinea lor se poate amesteca, se poate rupe. Dacă spre dimineață, după vreo insomnie, somnul îl cuprinde în timpul lecturii, într-o postură prea diferită de cea în care doar-

me de obicei, e suficientă o ridicare a brațului pentru a opri soarele și a-l face să dea-napoi, iar în primul minut de trezie nu va mai ști ce oră e și va crede că abia dacă e momentul să se culce. Dacă aștește într-o poziție încă și mai deplasată și diferită, de exemplu după cină, așezat într-un fotoliu, atunci confuzia lumilor acestora neobișnuite va fi completă, fotoliul magic îl va face să călătorească cu toată viteza în timp și în spațiu*, și în momentul deschiderii pleoapelor se va crede culcat cu câteva luni înainte, într-un alt loc. Dar era de ajuns ca, în propriul meu pat, somnul să-mi fie profund pentru a-mi liniști spiritul pe deplin; atunci acesta părăsea planul locului în care adormisem și când mă trezeam în mijlocul nopții, neștiind unde mă aflam, în prima clipă nu știam nici măcar cine eram; aveam doar, în simplitatea lui desăvârșită, sentimentul unei existențe așa cum aceasta poate fremăta într-un animal; eram mai gol decât omul cavelnelor; dar atunci amintirea – nu atât a locului în care mă aflam, cât a unor locuri pe care le vizitasem și în care m-aș fi putut afla – se năștea în mine ca o salvare divină pentru a mă smulge din neantul din care nu aș fi putut ieși de unul singur; într-o secundă survolam secole de civilizație și imaginile încetoșate și abia zărite – ale lămpilor cu petrol, apoi cea a cămășilor cu guler răsfrânt – recompuneau treptat trăsăturile originare ale sinelui meu.

Poate că lucrurilor din jurul nostru le e impusă nemișcarea de certitudinea că sunt acelea și nu altele, de imobilitatea gândirii noastre în privința lor. E la fel de adevărat că, atunci

* Aluzie biblică, Iosua va opri soarele pentru a-și ajuta poporul să câștige (Iosua, X, 12-13).

** Probabil, o aluzie la cartea lui H.G. Wells, *Time Machine*, 1895.

când mă trezeam astfel, cu spiritul zbătându-mi-se pentru a încerca să-și dea seama, fără să reușească, unde eram, totul se învârtea în jurul meu în întuneric, lucrurile, locurile, anii. Corpul meu, prea amortit pentru a clinti, căuta, după forma oboselii sale, să-și dea seama de poziția propriilor membre pentru a le insufla direcția zidului, locul mobilelor, pentru a reconstrui și a numi locuința în care se afla. Memoria lui, memoria coatelor, a genunchilor, a umerilor, îi prezenta pe rând camere în care dormise în timp ce în jurul lui zidurile invizibile, ce-și schimbau locul după forma camerei imaginate, se roteau nebunește în tenebre. Și chiar înainte ca gândirea mea, care ezita în pragul timpului și al formelor, să fi identificat locul prin compararea împrejurărilor, el – corpul meu – își amintea pentru fiecare felul patului, locul ușilor, unghiul în care lumina intra prin ferestre, existența unui culoar cu ajutorul gândirii pe care o aveam atunci când adormisem și o regăseam la trezire. Încercând să ghicească în ce parte era orientată, partea mea anchilozată se imagina, de exemplu, alungită cu fața la perete într-un mare pat cu baldachin și îndată îmi spuneam: „Ia te uită, am sfârșit adormind chiar dacă mama nu a venit să-mi spună somn ușor”, eram la țară la bunicul meu, mort de ani de zile; și corpul meu, pe care mă sprijineam, paznic fidel al unui trecut pe care nicicând nu ar fi trebuit să-l uit, îmi aducea aminte de lumina lustrei din sticlă de Boemia, lustra în formă de urnă suspendată de plafon cu lanțuri, de șemineul din marmură de Sienna din dormitorul meu din casa bunicilor de la Combray și de zilele îndepărtate pe care în acel moment mi le închipuiam prezente fără să mi le pot reprezenta exact și la care aveam să visez mai bine imediat când aveam să fiu cu adevărat treaz.

Apoi renăște amintirea unei noi atitudini; zidul aluneca într-o altă direcție: eram în camera mea din casa de la țară a doamnei de Saint-Loup; Doamne! e cel puțin ora zece, cina trebuie să se fi terminat! Îmi voi fi prelungit prea mult siesta din fiecare seară de după întoarcerea de la plimbarea mea împreună cu doamna de Saint-Loup, înainte de a-mi scoate costumul. Căci au trecut mulți ani de la Combray, de unde, atunci când ne întorceam mai târziu, în sticla ferestrelor vedeam reflexiile roșietice ale apusului. La Tansonville, la doamna de Saint-Loup, duc un altfel de viață, încerc o altă plăcere neieșind decât noaptea, străbătând sub clarul lunii drumurile pe care altădată mă jucam în soare; iar camera în care voi fi adormit în loc să mă îmbrac pentru cină o percep de departe când ne întoarcem, străbătută de luminile lămpii, singurul far în noapte.

Aceste rotitoare și confuze amintiri nu durau niciodată mai mult de câteva secunde; adesea, scurta incertitudine cu privire la locul în care mă aflam nu deosebea prea bine unele de altele diversele presupuneri din care era compusă, așa cum nu izolăm, privind un cal în alergare, pozițiile succesive pe care ni le prezintă un kinetoscop. Dar revăzusem mai întâi una, apoi alta dintre camerele în care locuisem în viața mea și sfârșeam amintindu-mi-le pe toate în lungile reverii ce urmau trezirii mele; camere de iarnă în care, culcat fiind, îți cuibărești capul ca-ntr-un pântec în care se împletesc lucrurile cele mai diferite: un colț de pernă, partea de sus a cuverturii, un capăt de șal, marginea patului și un număr din *Debats roses*, lucruri pe care sfârșești cimentându-le îm-

* Trimitere anticipată la sejurul de la Tansonville din *Timpul regăsit*.

preună după tehnica păsărelelor, sprijinindu-le nesigur între ele; camere în care pe o vreme înghețată plăcerea înseamnă să te simți separat de exterior (ca rândunica-de-mare ce-și face cuibul în subterană, în căldura pământului) și în care, focul arzând toată noaptea în șemineu, se doarme învăluit într-un uriaș mantou de aer cald și fumegând traversat de sclipiri de tăciuni care se reaprind, ca într-un alcov impalpabil, de cavernă caldă săpată în sânul camerei înseși, zonă fierbinte și mobilă prin contururile ei termice, aerisită de curenți care ne răcoresc fața venind din colțuri, din părțile apropiate de fereastră sau din cele îndepărtate ale holului, care s-au răcit; – camere de vară în care-ți place să te scufunzi în noaptea călduță, în care lumina lunii sprijinită de obloane întredeschise își aruncă până la picioarele patului scara vrăjită, în care se doarme aproape în aer liber, asemenea unui pițigoi legănat de briză în vârful unei raze de lumină; – uneori camera Ludovic al XVI-lea, atât de veselă încât din prima seară nu mă simțisem prea nefericit în ea, în care coloanele ce oarecum susțineau plafonul se depărtau cu atâtă grație pentru a indica și a rezerva locul patului; câteodată, din contră, pe aceea mică și cu plafonul atât de înalt, săpat în formă de piramidă pe înălțimea a două etaje și parțial lambrisată în acaju, în care din prima secundă fusesem intoxicat moral de mirosul necunoscut de vetiver, convins de ostilitatea draperiilor violete și de insolenta indiferență a pendulei care pălăvrăgea în înălțimile ei ca și cum nici n-aș fi fost acolo; – în care o stranie și nemiloasă oglindă cu picioare dreptunghiulare, ce bara oblic un colț al încăperii, săpa pe viu în câmpul meu vizual obișnuit un amplasament

neprevăzut; – în care gândirea mea, forțându-se ore întregi să se clinească din loc, să se înalțe pentru a lua exact forma camerei și a reuși să umple până sus gigantul ei horn, trecuse prin destule nopți grele în care stăteam întins în pat cu ochii privind în sus, pândind cu urechea, adulmecând cu nările, cu inima bătând să-mi spargă pieptul: până în punctul în care obișnuința va fi schimbat culoarea draperiilor, va fi făcut să tacă pendula, va fi insuflat milă crudei și oblicei oglinzi, va fi ascuns, dacă nu va fi izgonit pe deplin, mirosul de vetiver și va fi diminuat în mod notabil înălțimea aparentă a plafonului. Obișnuința! Abil constructor, dar destul de lent și care se instalează lăsându-ne spiritul să sufere săptămâni întregi în provizorat; dar pe care, în ciuda tuturor inconvenientelor, spiritul e bucuros să o întâlnească, căci fără obișnuință și redus doar la mijloacele sale ar fi incapabil să ne ofere un cămin locuibil.

Sigur, eram treaz de-a binelea acum, corpul meu virase o ultimă dată și îngerul bun al certitudinii oprise rotirea lucrurilor din jurul meu și mă culcase sub cuvertura și în camera mea și așezase aproximativ la locurile lor din întuneric comoda, biroul, șemineul, fereastra ce dădea în stradă și cele două uși. Dar știam bine că nu eram în locurile a căror imagine neștiința trezirii mi-o prezentase, dacă nu distinct, cel puțin făcându-mă să cred că prezența lor era posibilă, memoria fiindu-mi pusă în mișcare; în general nu încercam să adorm la loc imediat; îmi petreceam cea mai mare parte din noapte amintindu-mi viața de altădată, la Combray la mătușa mea, la Balbec, la Paris, la Doncières, la Veneția, ba și prin alte părți, amintindu-mi locurile, persoanele pe care le cunoscusem, ce învățasem de la ele, ce-mi povestiseră.

La Combray, în toate zilele începând cu sfârșitul după-amiezii, cu mult înainte de momentul în care trebuia să mă bag în pat și să mă odihnesc fără să dorm, departe de mama și de bunica, dormitorul redevenea punctul fix și dureros al preocupărilor mele. Pentru a mă distra în serile în care păream a avea un aer prea nefericit, cei din jur veniseră cu ideea de a-mi oferi o lanternă magică cu care, în așteptarea orei pentru cină, îmi era împodobită lampa; și, prin intermediul primilor arhitecți și sticlari ai epocii gotice, aceasta așeza în locul opacității pereților impalpabile irizații, apariții supranaturale multicolore sau legende ce erau prezentate ca într-un vitraliu tremurător și temporar. Dar tristețea mea nu făcea decât să sporească prin asta, căci schimbarea luminii distrugea în mai mare măsură decât orice altceva obișnuința mea cu propria cameră, obișnuință grație căreia, cu excepția supliciului culcării, locul îmi devenise suportabil. Acum nu îl mai recunoșteam și din pricina asta eram neliniștit ca într-o cameră de hotel sau de „han” pe care o vedeam pentru prima dată la coborârea din tren.

În pasul sacadat al calului său, un Golo^{*} desenat înfricoșător ieșea din mica pădure triunghiulară care acoperea cu un verde catifelat panta unei coline și înainta tresărind către castelul bieteii Genoveva de Brabant. Acest castel era decupat după o linie curbă care nu era altceva decât limita unuia dintre ovalele de sticlă tăiate în șasiul ce aluneca pe șinele de ghidare ale lanternei. Era doar un perete de castel și în

* În legenda Genovevei de Brabant, Golo e agresorul perfid. Numele lui e asociat celui de Barbă-Albastră, care joacă rolul principal în scena corespondentă din *Jean Santeuil*, și e identic din punct de vedere fonetic cu Golaud, soțul asasin din *Pelléas et Mélisande*.

fața acestuia era o câmpie pe care visa Genoveva, încinsă cu o centură albastră. Castelul și câmpia erau galbene și eu nu așteptasem să le văd pentru a ști ce culoare aveau, căci, înaintea sticlelor de pe șasiu, sonoritatea roșcată a numelui Brabant mi-o înfățișase în mod evident. Golo se oprea o clipă și asculta cuprins de tristețe povestea citită cu voce tare de mătușa mea, poveste pe care avea aerul că o înțelegea perfect, pliindu-și atitudinea pe indicațiile textului cu o docilitate care nu excludea un anumit aer de maiestate; apoi se îndepărta în același ritm sacadat. Și nimic nu-i putea opri lenta cavalcadă. Dacă lanterna era mișcată, distingeam calul lui Golo care-și continua drumul pe draperiile de la fereastră, umflându-se după pliurile acestora, coborând în fantele lor. Corpul lui Golo însuși, de o esență la fel de supranaturală ca a calului său, se folosea de orice obstacol material, de orice obiect pe care-l întâlnea și îl încurca, făcându-și-l osatură și interiorizându-și-l, fie vorba și de mânerul ușii pe care se plia instantaneu și îl împodobește implacabil cu mantia lui roșie sau cu figura palidă mereu atât de nobilă și atât de melancolică, dar pe care nu se ghicea nicio tulburare din pricina acestei transvertebrări.

Sigur, ziua căpăta farmec din pricina acestor proiecții strălucitoare ce păreau să emane dintr-un trecut merovingian și făceau să defileze în jurul meu crâmpie de istorie atât de vechi. Dar nu pot spune totuși ce suferință îmi provoca această intruziune de frumusețe și de mister într-o cameră pe care sfârșisem umplând-o cu propriul sine până în punctul în care nu mai eram atent la ea, ci doar la sinele meu. Încetând influența anestezică a obișnuinței, începeam să gândesc și să simt lucruri atât de triste. Acest mâner al